

Panorama Krayenhoff

Linieperspectief

Samenvatting

SAMENVATTING

Situatie en ambitie

‘Behoud door ontwikkeling’ is het devies van het rijksbeleid voor cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling. Historisch belangrijke gebouwen en structuren kunnen behouden blijven door er eigentijdse gebruiksvormen en functies aan toe te kennen. De Nieuwe Hollandse Waterlinie is een duidelijk voorbeeld van zo’n oude structuur die alleen met behulp van nieuwe functies nieuw leven kan worden ingeblazen. De Waterlinie heeft officieel gefunctioneerd van 1815 tot en met 1963. Ze is de meest uitgewerkte en daardoor de indrukwekkendste van een stelsel van nationale verdedigingslijnen. Over een lengte van hemelsbreed 85 kilometer vormde ze één systeem, met één doel en één beheerder. De Linie was bedoeld ter verdediging van het westelijke deel van Nederland. Wanneer vijandelijke legers in aantocht waren, konden brede stroken weiland tussen Muiden en de Biesbosch onder water gezet worden. De vijand zou daarin vastlopen. Kwetsbare delen van de Linie, hooggelegen terreinen en accessen bij (spoor)wegen en rivieren, werden onder controle en onder schot gehouden vanuit forten en andere bouwwerken.

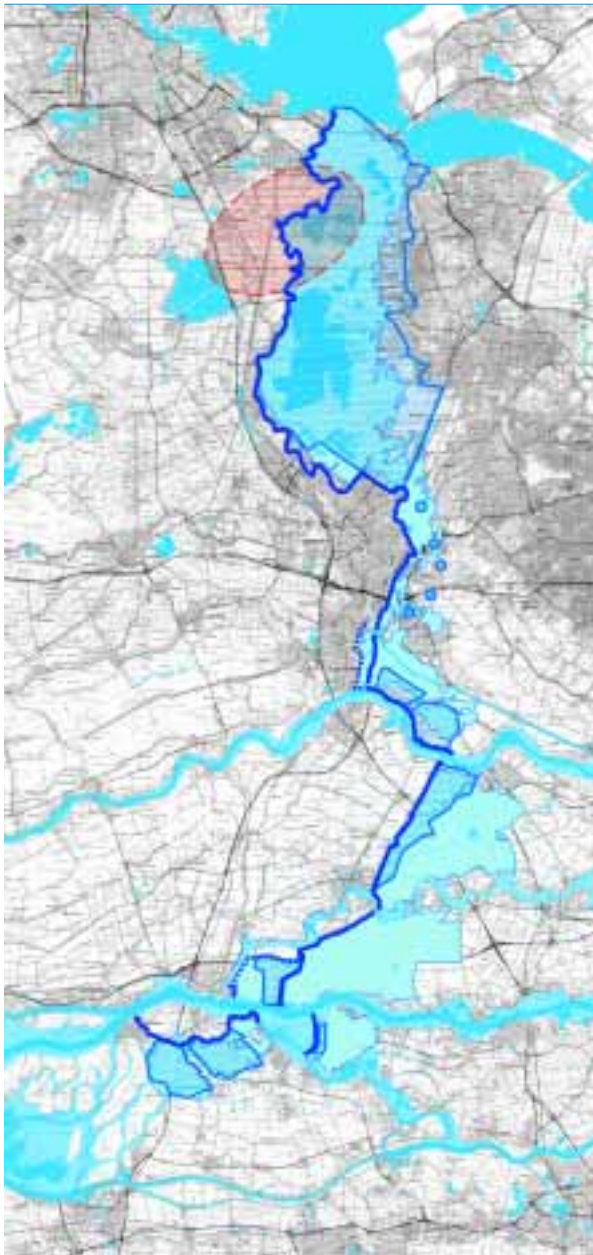
Na 1945 verloor het systeem geleidelijk zijn noodzaak, het onderhoud aan de bouwwerken kwam op een laag pitje te staan en de beperkingen die de Waterlinie stelde aan de landbouw en de stadsuitbreiding kwamen te vervallen. Na 1963 verbrokkelde ook het beheer. De terreinen verloren steeds meer van hun historische sporen. Hoewel de militaire noodzaak is verdwenen, kan de Waterlinie nog wel degelijk van betekenis zijn. Dit Linieperspectief kent er drie eigentijdse ambities aan toe. Als deel van het ‘nationale geheugen’ draagt de Linie bij aan het historische besef en de regionale identiteit, als ‘megasingel door de Deltametropool’ (een typering die de lezer niet al te letterlijk moet nemen) is de Linie de rustige en groene tegenhanger van het stedelijke netwerk en als hydrologische machinerie kan de Linie wezenlijk bijdragen aan het gemoderniseerde waterbeheer van de 21ste eeuw.

Afweging en visie

Hoewel verscholen en geschonden, is de kenmerkende hoofdstructuur van de Nieuwe Hollandse Waterlinie nog steeds in het landschap aanwezig. De oorspronkelijke linietopografie is sterk genoeg om er op drie niveaus een regisserende functie aan toe te kennen. Het hoogste niveau is dat van de Linie over de volle lengte.

De typerende structuur is die van de inundatievelden in het oosten, een wat hoger gelegen hoofdverdedigingslijn (de belangrijkste lijn waarlangs de meeste forten en groepsschuilplaatsen liggen), en verder naar het westen het veilige, verdedigde gebied. Deze reeks is onderbroken door lijnvormige of vlakvormige accessen, bewaakt door forten. Rondom de forten lagen imaginaire kringen die een afnemende controle definieerden. Ze moesten vrijgemaakt kunnen worden zodra oprukkende vijandelijke troepen werden vermoed. Het tweede niveau is dat van de complexen: het samenspel tussen hoofdverdedigingslijn, inundatievlakte, accessen, forten, batterijen en groepsschuilplaatsen. De huidige toestand op dit niveau varieert van de betrekkelijk gave complexen rond Fort Honswijk of in de Bommelerwaard-West tot het aangetaste complex ten oosten van de stad Utrecht of ten oosten van Gorinchem. Het laatste niveau is dat van de artefacten zelf: de militaire werken en de waterstaatswerken met elk hun specifieke architectuur en functie. Alle forten in de Waterlinie zijn verschillend.

Globaal gesteld richt het Linieperspectief zich op de opbouw van het ‘typische Linieprofiel’: een herkenbare hoofdverdedigingslijn, geflankeerd door open velden in het oosten (de voormalige inundatievelden) en landschappelijke of stedelijke verdichting in het westen (destijds het verdedigde gebied). Bij Utrecht is het landschap daarvoor te gefragmenteerd en gaat het Linieperspectief uit van een meer objectgerichte bescherming. Op de middenschaal willen we de landschappelijke samenhang beschermen tussen inundatievlakte en artefacten en de subregionale fortensembles actief ontwikkelen. Op de lokale schaal bepalen we een voorlopige inrichtings- en beheerskoers per fort op basis van eigendom, historische waarde, huidige toestand, architectonische kwaliteit, landschappelijke ligging en potentieel. De voorgestelde maatregelen dragen bij aan doelstellingen uit andere ruimtelijke beleidsprogramma’s. De confrontatie tussen de kwaliteiten van de Linie en de ruimtelijke programma’s heeft geresulteerd in de Blauwe, de Groene en de Rode Kaart, respectievelijk voor het waterbeleid, het natuur- en landschapsbeleid en het beleid voor wonen, werken, recreatie en toerisme.

BLAUWE KAART

De afstemming tussen toekomstig waterbeheer en de kenmerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

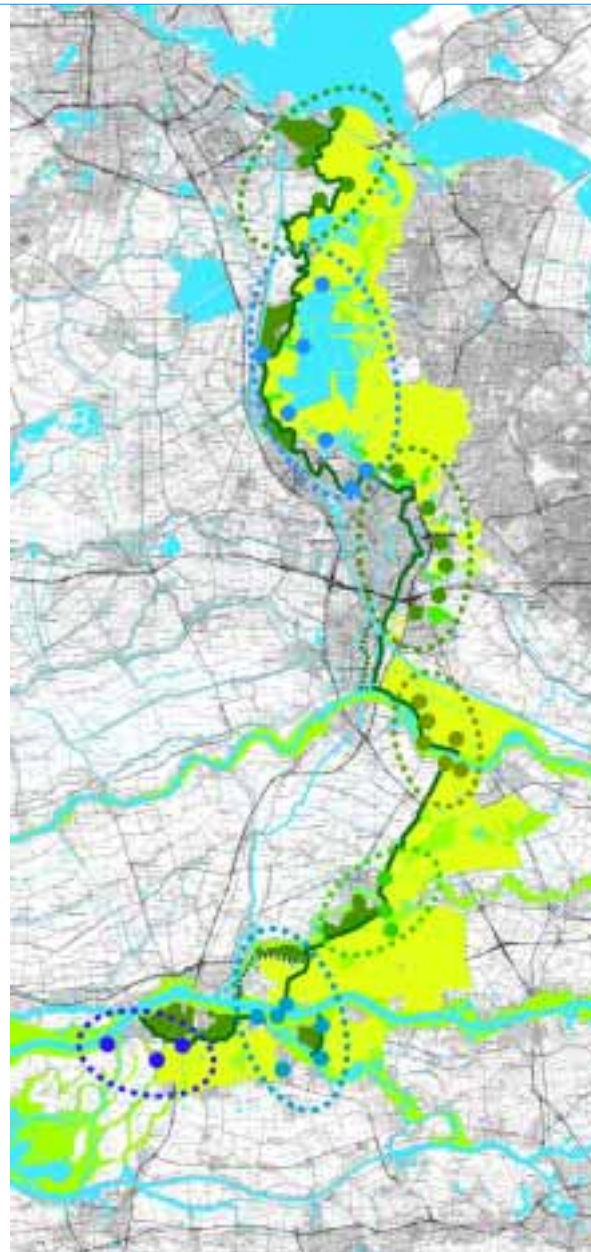
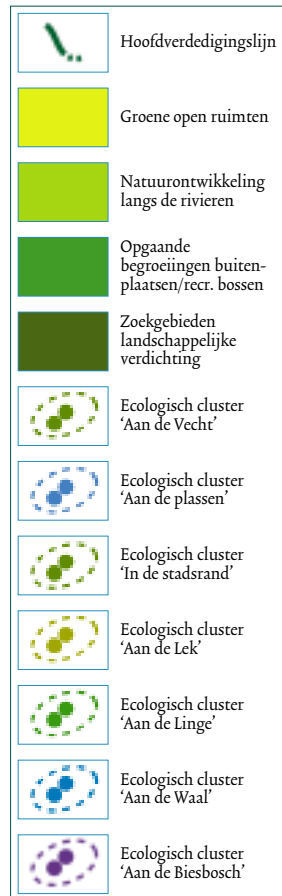

Uit de Blauwe Kaart blijkt dat de voormalige inundatievelden in de Vechtstreek grofweg overeenkomen met het regionale kwelvenster. De regionale bergingsopgave kan hier het beste egaal worden gespreid. Dat sluit aan bij de historische karakteristiek, maar ook bij de bodemeigenschappen en de kansen voor natuurontwikkeling. Rond Utrecht is vooral behoefte aan tijdelijke bergingsvijvers rondom de stad. Gesitueerd rondom de forten

kunnen deze vijvers bijdragen aan de recreatieve en ecologische kwaliteit van de forten en hun positie in het landschap. In het Rivierengebied tot slot is waterberging het beste in speciaal daarvoor gereserveerde terreinen op te vangen. Deze komen liggen idealiter aan het eind van de afwateringseenheden, dat wil zeggen tegen de hoofdverdedigingslijn van de Linie.

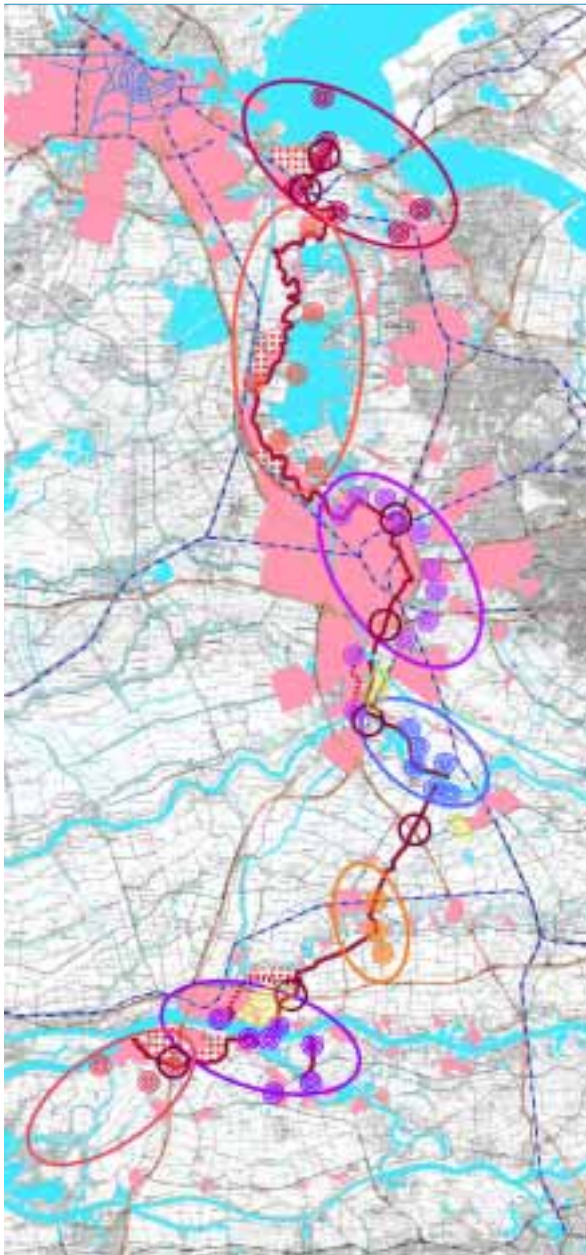
GROENE KAART

De afstemming tussen natuur- en landschapsbescherming en de kenmerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Op de Groene Kaart is weergegeven hoe de 'robuuste ecologische verbinding' de Nieuwe Hollandse Waterlinie over de gehele lengte. Deze verbinding is afkomstig uit het rijksbeleid voor natuurontwikkeling. De robuuste verbinding kan het beste worden gerealiseerd in de vorm van zeven ecologisch-landschappelijke ensembles, gegroepeerd rond en tussen de forten. De forten krijgen zo een schakelfunctie binnen de diverse regionale ecosystemen die door de Waterlinie worden doorkruist. De Vechtstreek wordt beschouwd als een min of meer aaneengesloten ecologisch areaal. Door de Kraag van Utrecht loopt een spoor van grote en kleine gebouwde

artefacten, die kunnen fungeren als aanhakingspunten voor een landschapsecologische dooradering. In de Vechtstreek is het natuurbeheer de oorzaak van openheid en rust, in het Rivierengebied draagt daarentegen de grondgebonden landbouw de openheid van de voormalige inundatievelden. Natuurontwikkeling westelijk van de hoofdweerstandstrook is gericht op landschappelijke verdichting. De hoofdverdedigingslijn zelf krijgt over de hele route een beeldmerk. Dit zou kunnen in de vorm van paaltjes, sculptuurtjes of een eenvoudig landschappelijk inrichtingselement.

RODE KAART

De afstemming tussen stedelijke en recreatieve opgaven en de kenmerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

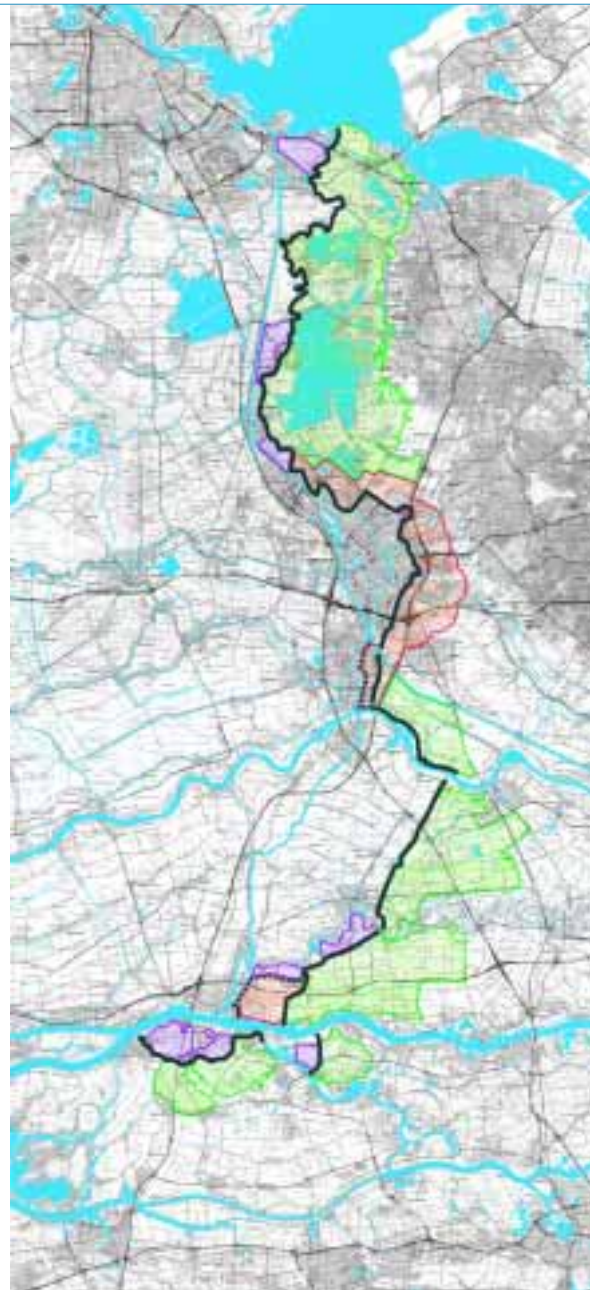
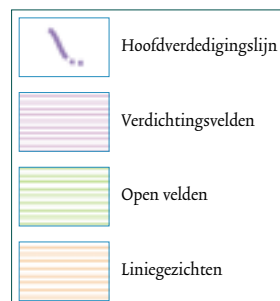
	Hoofdverdedigingslijn
	Huidige stads- en dorpsgrenzen
	Zoekgebieden gespreide woonvormen, verblijfsaccommodatie en bedrijvigheid
	Doorsnijdingen/kruising hoofdverdedigingslijn en hoofdinfrastructuur
	Bouwopgaven in de voormalige inundatievlakken
	Toeristisch-recreatief cluster Muiden, Naarden, Pampus
	Toeristisch-recreatief cluster Vechtstreek en Plassen
	Toeristisch-recreatief cluster Stadsrand Utrecht
	Toeristisch-recreatief cluster Linieland
	Toeristisch-recreatief cluster Asperen Leerdam
	Toeristisch-recreatief cluster Vestingdriehoek
	Toeristisch-recreatief cluster Entree Biesbosch

De Rode Kaart laat zien waar stedelijke functies kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van het Linierspectief. Woon- en werkfuncties zijn alleen in lage dichtheden mogelijk. Locaties daarvoor bevinden zich zonder uitzondering in een aantal van de verdichtingsvelden ten westen van de hoofdverdedigingslijn. De uitwerking per verdichtingsveld zal in eerste instantie onder regie van de provincies en het kaderwetgebied gebeuren. De Waterlinie omvat zeven toeristisch-recreatieve clusters. Intensieve, direct aan de Linie gerelateerde recreatie is mogelijk rond

de vestingen in het noorden en het zuiden, en in twee nieuwe attracties bij Utrecht: het museale Linieland rond Fort Honswijk en het Liniencentrum dat in Fort Vechten is voorzien. Natuur- en landschapgerichte recreatie is mogelijk rond de Vechtplassen, de Kraag van Utrecht, in het culturele cluster bij Asperen en in de overgang naar de Biesbosch. Over de hele lengte van de Linie kunnen langs en haaks op de hoofdverdedigingslijn recreatieve routes worden gelegd.

RUIMTELIJKE REGIMES

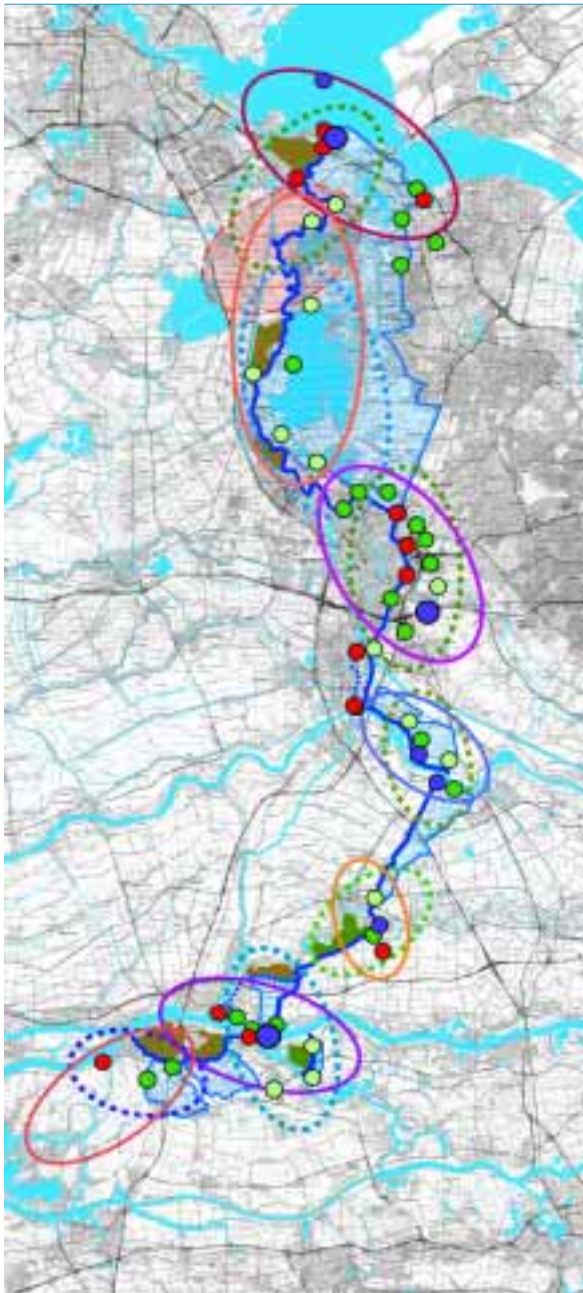
Drie verschillende ruimtelijke regimes regisseren de bescherming en de ontwikkeling van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Bescherming en ontwikkeling

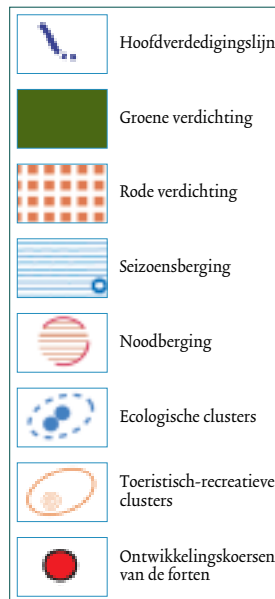
De uitwerking van het Linieperspectief krijgt op drie manieren vorm: via ruimtelijke plannen, projecten en managementdossiers. Het is de bedoeling dat de belangrijkste onderdelen van de Waterlinie, met inbegrip van de inundatievelden, met behulp van de provinciale streekplannen worden beschermd. Dat wil zeggen dat stedelijke en andere functies die de rust, de stilte, het uitzicht en de grondgebonden activiteiten aantasten daar niet mogelijk

zijn. Binnen de Belvederebegrenzing, die het gehele Linie-landschap omvat, is een driedeling aangebracht tussen 'open velden', 'verdichtingsvelden' en 'liniegezichten'. Deze planologische aanduidingen moeten worden verankerd en zo mogelijk verfijnd in de streekplannen. De aanduiding 'investeringszone' is bedoeld om tot een geconcentreerde inzet van de beschikbare gelden te komen.

ONTWIKKELINGSPROGRAMMA

De ruimtelijke componenten van het ontwikkelingsprogramma, afgeleid uit de Blauwe, de Groene en de Rode Kaart.

Concrete ingrepen in de ruimte zijn georganiseerd in projectenveloppen. Projecten in het Linieperspectief zijn op hoofdlijnen geformuleerd. Zij moeten nog in verband worden gebracht met het integrale ruimtelijke beleid en uitgewerkt worden tot op inrichtings- en exploitatieniveau. Daartoe is de Waterlinie opgedeeld in zeven deelzones waarvoor even zoveel Landschapsontwikkelingsplannen moeten worden opgesteld. 'Projectenveloppen' voor elk van deze gebieden bevatten een programma op hoofdlijnen en een uitnodigingsbrief aan de geadresseerde. In eerste instantie is dat een van de vijf provincies. De uitnodigingsbrief bevat het verzoek om samenwerkingspartners aan te spreken, samen met hen ruimtelijke ontwerpen op inrichtingsniveau op te stellen, en afspraken te maken over een samenhangende investerings- en exploitatieopzet op het niveau van de

gehele envelop. Projecten die voortvloeien uit de projectenveloppen zijn onderhevig aan het advies van het nog op te richten onafhankelijke kwaliteitsteam. Een ontwerpprogrammatica voor de gehele Linie zal kwalitatieve handreikingen bieden voor de vormgeving van de fysieke ingrepen binnen de Belvederebegrenzing.

Managementdossiers zijn bedoeld voor de rijksoverheid, om de samenhang in de ontwikkeling te bewaren en ondersteuning te bieden aan alle organisaties die betrokken zijn bij de verdere planvorming en uitvoering. Dossiers zijn geformuleerd voor de UNESCO-voordracht, voor Bescherming & Handhaving, voor Renovatie & Ontwikkeling, voor Onderzoek & Monitoring, voor Marketing & Voorlichting en voor Financiën & Fondsvorming.

COLOFON

Panorama Krayenhoff

Linieperspectief

Samenvatting

Ruimtelijk Perspectief Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie

Opdrachtgever:

Stuurgroep Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie

onder voorzitterschap van ir. D. Luteijn (tot en met 31 december 2003)

en mr. E.M. d'Hondt (vanaf 1 januari 2004)

Begeleiding:

Projectbureau Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie

Auspiciën:

Atelier Rijksbouwmeester te Den Haag

Samenstelling:

Eric Luiten BNT (projectleiding)

Joost van Hezewijk

Ed Joosting Bunk

Peter Paul Witsen

Kaartondergronden:

Topografische Dienst - Kadaster Emmen

Ontwerp en opmaak:

De Rotterdamsche Communicatie Compagnie

Projectbureau Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie

Postbus 406

3500 AK Utrecht

telefoon (030) 239 90 20

fax (030) 238 09 15

e-mail info@hollandsewaterlinie.nl

internet www.hollandsewaterlinie.nl